

מאפייני אינטראקציה חברתית של ילדי גן המאובחנים על הקשת

האוטיסטית בתפקוד גבוה

בזיקה להתערבות קבוצתית בשיתוף עמיתים

חיבור לשם קבלת התואר "ד"ר לפילוסופיה"

מאת :

דגנית איתן

בית הספר לחינוך

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר אילן

ניסן תשע"ח

רמת גן

## תקציר

**רקע תיאורטי:** אינטראקציה חברתית מהווה מרכיב מרכזי בהתפתחותם של ילדים. לקות בתחום החברתי, הינה אחד מתחומי הליבה של ילדים בספקטרום האוטיסטי בתפקוד גבוה ( $IQ > 75$ ) HFASD (High Function Autism Spectrum Disorder), והיא כוללת קושי בפיתוח ושימור אינטראקציות חברתיות וקשרים משמעותיים עם בני הגיל ועם אנשים קרובים אחרים בסביבה. ילדים עם HFASD נתרמים באופן ישיר מהתערבויות ממוקדות בקידום התחום החברתי, ולכן עולה הצורך בהבניית תכנית שתתייחס ליכולת חברתית-רגשית אינטגרלית הכוללת בתוכה הן את ההבנה של מצבי אינטראקציה חברתית והן את רפרטואר ההתנהגויות הנחוצות להתפתחות אינטראקציה חברתית של ילדים עם ASD כבר בגיל הגן. עם זאת, מחקרים העוסקים בפיתוח מיומנויות לאינטראקציה חברתית של ילדים עם HFASD עם עמיתיהם מתמקדים במקרים רבים בילדים בגילאי בית הספר וטרום מתבגרים. (e.g., Bauminger, 2002, (2007; Kaat & Lecavalier, 2014; Rao, Beidel, & Murray, 2008; Wong et al., 2015).

**מטרות המחקר:** במחקר זה נבדקה יעילותה של תכנית התערבות חברתית ייחודית, לילדים עם HFASD בגילאי הגן, אשר התמקדה במיומנויות לקידום, פיתוח ושימור אינטראקציה חברתית, עם בני גיל, תוך מתן דגש על שיתוף, מיומנויות פרו חברתיות והתמודדות עם מצבי קונפליקט. יעילותה של תכנית ההתערבות נבדקה בהשוואה לשתי קבוצות, קבוצת השוואה אקטיבית שקיבלה התערבות בתחום המשחק החברתי והמשחק החברתי-דמיוני וקבוצת ביקורת שקיבלה התערבות מעוכבת. מטרה נוספת הייתה לבחון את מידת ההכללה של המיומנויות שנלמדו במהלך ההתערבות לסביבה הטבעית של הילד בגן הילדים ובקרבת משפחתו. כמו כן נבחנה תרומת המאפיינים האישיים של הילדים, גיל, IQ וחומרת האוטיזם, להתקדמותם ביכולות האינטראקציה החברתית שנבדקו. לבסוף נבדק אף התוקף החברתי של ההתערבות החברתית.

**שיטת המחקר:** אוכלוסיית המחקר כללה 50 ילדים (גילאי 3 – 6) המאובחנים עם אוטיזם בתפקוד גבוה ( $IQ > 75$ ), הלומדים בגני תקשורת ברחבי הארץ. הילדים חולקו לשלוש קבוצות שלא נבחנו ביניהן במדדי הרקע, גיל (CA), IQ כללי, IQ מילולי (VIQ), IQ לא מילולי (NVIQ), חומרת האוטיזם ומצב סוציו-אקונומי (שנות השכלת אם). קבוצת ההתערבות באינטראקציה חברתית מנתה 15 ילדים, קבוצת השוואה אקטיבית, מנתה 20 ילדים שקיבלו התערבות בתחום המשחק החברתי וקבוצת ביקורת שמנתה 15 ילדים וקיבלה התערבות מעוכבת. תכנית ההתערבות נמשכה כ-6 חודשים, והועברה על-ידי צוות מקצועי העובד בגן הילדים בהנחיה ופיקוח של עורכת המחקר. מהלך ההתערבות כלל שלושה מפגשים בשבוע כאשר המפגש הראשון כלל הקניית הנושא הנלמד רק לילד המחקר ולאחריו שני מפגשים נוספים עם שני ילדים עם התפתחות טיפוסית מגן משלב סמוך. איסוף הנתונים התקיים במודל רב ממדי שכלל שאלונים מתוקפים, שאלונים שנכתבו לצורך מחקר זה ותצפית שקודדה על-ידי מעריכה עיוורת למטרות המחקר. כל המדדים נלקחו לפני ובתום ההתערבות ונאספו משלושה מדווחים שונים. המטפלות שהעבירו את תכנית ההתערבות (כמדד ליעילותה) הגנות של הילדים והוריהם (כמדד הכללה). היכולת החברתית של הילדים נבחנה באמצעות:

1. שאלון Vineland להתנהגות מסתגלת: Vineland Adaptive Behavior - Vineland-II (Sparrow, Cicchetti, & Balla, 2005).

2. שאלון SRS למסוגלות חברתית: (Constantino & SRS - Social Responsiveness Scale)

(Gruber, 2005).

3. שאלון הערכת מעורבות חברתית (Social Engagement) (Eytan & Bauminger-Zviely, 2013b).

4. שאלון קוגניציה חברתית (Social Cognition) (Eytan & Bauminger-Zviely, 2013c).

5. תצפית במיומנויות אינטראקציה חברתית (Eytan & Bauminger-Zviely, 2013d).

**תוצאות המחקר:** ממצאי המחקר מצביעים על שיפור משמעותי ביכולות החברתיות של "קבוצת האינטראקציה" כפי שעולה מציון התקן של תחום החיברות בשאלון הווינלנד, כמו גם בהשוואה ל"קבוצת הביקורת". "קבוצת האינטראקציה" השתפרה באופן משמעותי ביכולות ההתמודדות בשאלון הווינלנד והראתה הפחתה משמעותית בהתנהגויות הבלתי מסתגלות כפי שבאו לידי ביטוי במדד התצפיתי בעוד הפחתה זו לא נצפתה בשתי הקבוצות האחרות. בנוסף נרשמה עליה משמעותית בהתנהגויות המסתגלות ברמה גבוהה במדד התצפיתי ל"קבוצת האינטראקציה". בשאלון SRS לתגובתיות חברתית "קבוצת האינטראקציה" הייתה טובה יותר מאשר "קבוצת הביקורת" בתת-תחום של הקוגניציה החברתית. כמו כן, דווח על שיפור משמעותי על-ידי המטפלות שהעבירו את ההתערבות בשאלון המעורבות החברתית במונחים של אינטראקציה חברתית הדדית ומתואמת ובשאלון הקוגניציה החברתית. שתי הקבוצות שקיבלו התערבות ממוקדת בתחום החברתי, "קבוצת האינטראקציה" ו"קבוצת המשחק החברתי", השתפרו ביכולות החברתיות שלהן לעומת "קבוצת הביקורת". כמו כן, על-פי דיווחי הגננות ודיווחי ההורים נראה כי הילדים הכלילו חלק מהמיומנויות שלהם גם מעבר לסביבת ההתערבות, אך לא את כולו. בחלק מהכלים נראה שיפור ובחלקם לא, וניכר הבדל בין המדווחים, כך שהגננות דיווחו באופן דומה יותר למטפלות שהעבירו את ההתערבות אך היה הבדל בין דיווחי ההורים לדיווחי הצוות. ההורים ראו שיפור בעיקר בשאלון ה SRS לתגובתיות חברתית לשתי הקבוצות שקיבלו התערבות בתחום החברתי, אך לא ב"קבוצת הביקורת". כך גם נראה שיפור בחלק משאלון ה SRS בתת התחום - קוגניציה חברתית. לעומת זאת, על-פי דיווחי ההורים, רק "קבוצת האינטראקציה" הראתה שיפור בתת התחום מוטיבציה חברתית. בבחינת הקשר בין מדדי הרקע למדדי השינוי התוצאות היו לא עקביות, רק בקשר לחומרת הלקות, היתה עקביות כך שככל שחומרת הלקות היתה קלה יותר הילדים השתפרו יותר במדדי היכולת החברתית שלהם. בחינת התוקף החברתי של ההתערבות בתחום האינטראקציה החברתית הראתה תוקף חברתי גבוה.

**מסקנות והשלכות המחקר:** מחקר זה הינו ייחודי בכך שמשלב התערבות לקידום יכולות חברתיות בקרב ילדי גן עם HFASD בשילוב עמיתים בני גיל בהתפתחות טיפוסית. המחקר מבוסס על מודל אקולוגי המשלב הקנייה והתנסות למשך תקופת התערבות של כחצי שנה בסביבה החברתית הטבעית של הילדים. לממצאי המחקר חשיבות קלינית יישומית רבה היות ומצביעים על תרומתה ויעילותה של תכנית התערבות כבר בגיל הרך, המאורגנת בפרוטוקול מסודר ומערכי שיעור מפורטים. ההתערבות בתחום החברתי, המהווה את ליבת הקושי של ילדים המאובחנים עם HFASD, חיונית להתפתחותם ולפיתוח המסוגלות החברתית שלהם בהמשך. למחקר חשיבות גם עבור הצוות העובד בגני התקשורת, שמדיווחו עלתה התרומה של תכנית ההתערבות וחשיבות הטמעתה במסגרות החינוך והטיפול של הילדים. היכולת להפעיל תכנית התערבות מגובה

במחקר במסגרות החינוכיות והטיפוליות של הילדים יש בה לסייע לילדים במניעת קשיים הסתגלותיים וחברתיים ככל שיתבגרו ולתרום לתפקוד החברתי שלהם וליכולת שלהם להשתלב בחברה.